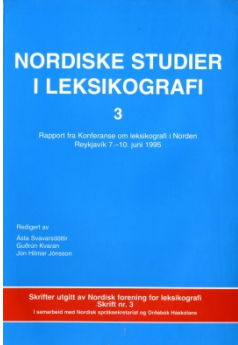

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Nordisk lexikografisk ordbok: artiklarnas struktur och innehåll	
Forfatter:	Bo Svensen	
Kilde:	Nordiske Studier i Lexikografi 3, 1995, s. 383-396 Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, Reykjavík 7.-10. juni 1995	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Nordisk lexikografisk ordbok: artiklarnas struktur och innehåll

The project *Nordic Lexicographical Dictionary* (NLO) aims at producing a dictionary of Nordic lexicographical terminology, with definitions in Norwegian bokmål, and with term equivalents in five other Nordic languages as well as in English, German and French. After completing data collection and preliminary data selection, and after assigning to each concept a place in the classification scheme specially developed for NLO, the project has now reached a stage where the main task consists of making the final selection of concepts and terms and compiling the dictionary entries. This contribution presents and discusses, from various points of view, some of the entries compiled by the Swedish member of the project group.

1 Bakgrund

När Nordiska föreningen för lexikografi stiftades i Oslo 1991, beslöts att föreningen som en av sina första uppgifter skulle låta utarbeta en ordbok över lexikografins terminologi. I slutet av året bildades en arbetsgrupp, som startade sin verksamhet i början av 1992. Gruppen enades ganska snart om följande beskrivning av den tänkta produkten, som fått arbetsnamnet *Nordisk lexikografisk ordbok* (NLO).

Ordboken skulle ha ett sjufaldigt syfte. Tre funktioner skulle vara primära, nämligen (i prioritetsordning): (1) produktion på modersmålet, (2) reception på modersmålet, (3) inhämtande av kunskaper om fackområdet. De fyra sekundära funktionerna, som är svårare att ordna prioritetsmässigt, skulle vara reception på främmande språk, översättning från främmande språk, produktion på främmande språk och översättning till främmande språk.

Beskrivningsspråket, och lemmalistans språk, skulle vara norskt bokmål. Termekvivalenter skulle ges på danska, finska, isländska, nynorska, svenska, engelska, tyska och franska.

Grundprincipen för urvalet skulle vara att ordboken i första hand skulle behandla sådana begrepp och termer som är specifika för lexikografen eller åtminstone har en särskild betydelse eller användning inom lexikografen. Ordboken skulle vara förhållandevis normativ när det gällde valet av termer på de nordiska språken men snarare deskriptiv när det gällde betydelsebeskrivningen.

Arbetet har hittills haft följande förlopp.

Potentiella engelska, tyska och franska termer utvaldes ur registret till det stora trebandsverket *Wörterbücher*, och nordiska termer excerperades ur existerande metalexikografiska arbeten på nordiska språk. Dessutom excerperades inledningar och bruksanvisningar till ett antal ordböcker på de ingående språken. För en mer detaljerad presentation av selektionsprinciperna, se Mikkelsen (1994).

De utvalda engelska, tyska och franska termerna försågs i förekommande fall med nordiska ekvivalenter. För en presentation av ekvivalentproblematiken, se Fjeld (1994).

Parallellt med detta undersöktes ämnessystematiken, eftersom den är av stor betydelse för urvalsprocessen. För olika överväganden beträffande systematiken, se Svensén (1994a) och Svensén (1994b). Ämnessystematiken står i centrum också för den systematiska inledning till ämnet som skall ingå i ordboken. För en preliminär version av en sådan inledning, se Bergenholtz & Svensén (1994). På grundval av ämnessystematiken genomfördes sedan en preliminär klassning av samtliga termer i materialet.

Klassningen låg till grund för fördelningen mellan projektmedarbetarna av de olika delområdena inför det fortsatta arbetet, som gick ut på att var och en inom det tilldelade området skulle dels göra det slutliga urvalet av termer och begrepp, dels författa själva ordboksartiklarna. Denna fas i arbetet pågår nu för fullt, och syftet med föreliggande bidrag är att presentera och kommentera ett urval av de artiklar som det har fallit på den svenske projektmedarbetarens lott att utarbeta.

2 Artiklarnas struktur

Först något om ordbokens övergripande struktur.

Ordbokens **megastruktur** består av tre huvudavsnitt. Det centrala avsnittet är förstås själva **lemmalistan**, alltså hela följderna av artiklar. Lemmalistan föregås av den så kallade **förtexten**, som i NLO utgörs av ett förord, en bruksanvisning och den systematiska inledningen. Efter lemmalistan följer **eftertexten**, där man återfinner ett alfabetiskt termgregister för vart och ett av de 8 ekvivalentspråken.

NLO:s **makrostruktur** kan beskrivas mycket kort. Den är glattalfabetisk — utan nischer och nästen — och grundar sig på de norska bokmålstermernas stavning.

Ett typiskt exempel på en fullständig **mikrostruktur** i NLO är artikeln **receptionsordbok** [exempel 1]. Jag vill dock genast göra den reservationen att artikeln i två avseenden inte är typisk, och det gäller f.ö. alla exempel som kommer att visas i det följande: (a) Beskrivningsspråket, liksom lemmats språk, är ännu så länge artikelförfattarens modersmål; översättning till norskt bokmål blir nästa steg. (b) Utöver bokmålslemmat skall ju NLO ge termekvivalenter på ett antal språk; dessa ekvivalenter är inte medtagna här.

(1) Artikeln inleds förstås med lemmat. (2) Efter lemmat följer en definition av helt traditionellt slag. (3) Definitionen följs av en mer sammanhängande text (av oss i projektgruppen något lösligt kallad "förklaring"), som här inleds med ett tankstreck, och den kan ha mycket olika omfång, uppläggning och innehåll. (4) Därefter anges eventuell synonym. (5) Efter synonymen ges eventuella hänvisningar till andra artiklar. (6) Den hänvisning till "§ 11" som följer därefter avser paragraf i den systematiska inledningen. (7) Artikeln avslutas i sin nuvarande form av litteraturreferenser.

En informationstyp som inte finns med här och vars vara eller icke vara vi ännu inte har fattat beslut om är klassningskoderna. Det kan ju vara till en viss hjälp om det i varje artikel ges upplysning om begreppets plats i ämnessystematiken.

Alla informationstyperna är inte obligatoriska. Det kan självfallet inträffa att det inte finns några synonymer, några lämpliga besläktade termer eller någon paragraf i den systematiska inledningen att hänvisa till, eller att det inte finns någon relevant litteratur att referera till.

receptionsordbok

[1]

ordbok avsedd för förståelse av text

— En receptionsordbok kan vara enspråkig och är då i regel avsedd för förståelse av text på användarens modersmål. Receptionsordboken kan också vara tvåspråkig, vilket är det normala när det gäller förståelse av text på ett för användaren främmande språk. Ingenting hindrar emellertid att även en enspråkig ordbok på ett främmande språk används för förståelse av text på detta språk. Det senare användningssättet ställer större krav på användaren, eftersom han måste ha en sådan kompetens på det främmande språket att han förstår de ordförklaringar och övriga upplysningar som ges. — Åtminstone i teorin är det möjligt att skilja mellan tvåspråkiga receptionsordböcker och passiva översättningsordböcker, som är avsedda som hjälpmedel vid överflyttning av en given text från ett för användaren främmande språk till hans modersmål. I verkligheten är det dock inte särskilt vanligt att en ordbok entydigt är avsedd att användas för det ena och inte det andra av dessa båda ändamål; förmodligen är det bara en fråga om att ordboken i praktiken används för ett visst syfte.

= avkodningsordbok

<—> produktionsordbok

—> passiv översättningsordbok

§ 11

Litt.: Hausmann, F.J. & Werner, R.O.: Spezifische Bauteile und Strukturen zweisprachiger Wörterbücher. I: *HSK* 5:2729–2769 (särskilt avsnitt 9) — Kromann, H.-P., Riiber, Th. & Rosbach, P.: Principles of bilingual lexicography. I: *HSK* 5:2711–2728 (särskilt avsnitt 3–4) — Kühn, P.: Typologie der Wörterbücher nach Benutzungsmöglichkeiten. I: *HSK* 5:111–127

När det gäller betydelsebeskrivningen och vad därtill hör finns det som vi sett två olika informationstyper, och inte heller de är obligatoriska. De finns båda med i den artikel som nyss visades [1]. Men det finns också många artiklar som inte har någon definition utan enbart en resonerande förklaring [2]. Det är också fullt tänkbart — fast i mitt material mindre vanligt — att en artikel har definition men saknar resonerande förklaring [3].

eponymordbok

[2]

— En eponymordbok behandlar egennamn som, med utnyttjande av de konnotationer som förknippas med en viss bärare av namnet (eponymen), antingen själva har övergått till att (även) användas som appellativer (*giljotin*) eller givit upphov till sammansättningar (*judaskyss*), avledning (*köpenickiad*) eller syntagm (*Kolumbi ägg*) som anspelar på referenten i fråga. Av exemplen framgår, att egennamnet inte nödvändigtvis behöver vara ett personnamn. — Lemmalistan kan bestå antingen av de ursprungliga egennamnen eller av de appellativer etc. som de har givit upphov till; den senare typen är den vanligaste. Information ges om egennamnet och dess ursprungliga bärare, om det språkbruk som namnet givit upphov till och om hur detta har gått till. Därigenom kan en eponymordbok också innehålla åtskillig encyklopedisk information.

—> namnordbok

§ 30

Litt.: Bernet, C.: Le dictionnaire d'éponymes. I: *HSK* 5:1258–1260

deskriptiv ordbok

[3]

ordbok vars syfte är att beskriva språket, inte att påverka användarnas språkbruk

<—> normativ ordbok

§ 4, 9

Litt.: Ripfel, M.: Die normative Wirkung deskriptiver Wörterbücher. I: *HSK* 5:189–207

En fråga som naturligen inställer sig är: Vad är det som avgör om en artikel skall ha både definition och förklaring eller enbart definition eller enbart förklaring? Normalfallet är att båda delarna förekommer. Ofta kan man behöva kommentera definitionen; ännu vanligare är att förklaringen ger tilläggsinformation, ofta av mer encyklopediskt slag. Jag återkommer till innehållet i förklaringarna.

Det förekommer också ganska ofta att definition saknas och det bara ges en förklaring. Skälen till detta kan variera.

Det vanligaste fallet är att termen är så pass genomskinlig att en definition blir överflödigt och t.o.m. skulle te sig lite löjlig, t.ex. typen **XYZ-ordbok**, definierad som 'ordbok över XYZ'. I stället ges en mer encyklopediskt inriktad beskrivning [4]. Ännu mer påtagligt blir det när det har varit nödvändigt att konstruera en nordisk term. En konstruerad term skall ju helst vara genomskinlig till betydelsen, och termen **ordbok för främmandespråksinläring**, som alltså skall motsvara engelskans *dictionary for foreign learners*, är i praktiken sin egen definition, och man kan gå direkt på den encyklopediska förklaringen [5].

förkortningsordbok

[4]

— I en typisk förkortningsordbok utgörs lemmalistan av förkortningar, och i mikrostrukturen ges information om dels den oförkortade formen, dels dennas betydelse. Det finns dock även förkortningsordböcker som utgår från de fullständiga formerna och i artiklarna anger motsvarande förkortningar; sådana listor kan också förekomma som komplement till den förstnämnda typen av förkortningsordbok. [...]

§ 30

Litt.: Menzel, H.-B.: Das Abkürzungswörterbuch. I: HSK 5:1261–1266

ordbok för främmandespråksinläring

[5]

— De flesta ordböcker som benämns ordböcker för främmandespråksinläring är enspråkiga. De mest kända av dem förekommer inom den anglosaxiska världen och kallas där *dictionaries for foreign learners*, t.ex. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (OALDCE) och *Longman Language Activator*. Denna typ av ordbok är i regel avsedd att fungera som både receptionsordbok och produktionsordbok. [...]

Av de hittills visade exemplen på artiklar framgår att det är de ordbokstypologiska avsnitten som har fallit på den svenske projektmedarbetarens lott. Det handlar om två partier i systematiken, dels gruppen 41000 "Allmän ordbokstypologi", dels gruppen 81000 "Typologi" hörande till huvudområdet 80000 "Specialordböcker" (Svensén 1994b:233 ff). Det visar sig här — kanske inte helt oväntat — att behovet av regelrätta definitioner är större när det gäller den allmänna ordbokstypologin än när det gäller olika typer av specialordböcker.

3 Articklarnas innehåll

3.1 Lemma

Om lemmat som informationstyp är inte mycket att säga. Lemmat representeras i NLO av bokmålsformen, i princip utan några särskilda uppgifter om böjning, ordklass etc.

3.2 Definition

Om definitionerna är inte heller särskilt mycket att säga. I början av arbetet diskuterade vi inom projektgruppen att eventuellt skriva definitioner i något slags COBUILD-format men enades slutligen om systemet med både en definition av konventionellt slag och en mer resonerande "förklaring", där man för varje artikel skulle kunna välja att ha med endera eller båda.

Arbetet har inte delats upp efter alfabetet utan efter den klassning av hela materialet som gjorts på grundval av den preliminära ämnessystematiken. Att samma person har behandlat samtliga begrepp inom en viss begreppsklass ökar förutsättningarna för att besläktade begrepp skall definieras på likartat sätt [6–7].

syntagmatisk ordbok [6]
specialordbok som beskriver lexikaliska enheter i relation till andra enheter med vilka de kan samförekomma

paradigmatisk ordbok [7]
specialordbok som beskriver lexikaliska enheter i relation till andra enheter mot vilka de kan utbytas

3.3 Förklaring

Som tidigare påpekats, kan förklaringsdelen ge information av mycket olika slag. Här följer en liten provkarta.

3.3.1 Explicit kommentar till definitionen

Förklaringen utgör i många fall en explicit kommentar till definitionen. Den kan exempelvis ge närmare information om något som nämns i definitionen; i artikeln **lista** [8] får man i förklaringen veta vad som i definitionen menas med termen "textelement". I andra fall ges en motivering till definitionens utformning; under **enspråkig ordbok** [9] får man veta varför det i definitionen står "är identiskt med eller utgör en varietet av beskrivningsspråket".

lista [8]
efter vissa principer utvald och ordnad samling av självständiga textelement
— Textelementen i en lista kan bestå av alfabetiska tecken, siffror, logogram etc. eller av kombinationer av dessa typer. Inom lexikografin utgörs de i regel av språkliga enheter (ord, orddelar eller ordgrupper). De kan vara utvalda antingen i sin egenskap av språkliga enheter (som i de flesta ordböcker och ordlistor), såsom representanter för företeelser i världen utanför språket (som i encyklopedier, kataloger, person- och sakregister etc.) eller i båda egenskaperna (som i encyklopediska ordböcker). Textelementen kan vara ordnade efter olika principer, t.ex. alfabetiskt, systematiskt eller slumpmässigt.
= förteckning

enspråkig ordbok [9]
ordbok som har endast ett objektspråk och där objektspråket är identiskt med eller utgör en varietet av beskrivningsspråket
— Att objektspråket kan vara en varietet av beskrivningsspråket innebär alltså, att exempelvis slangordböcker och dialektordböcker med standardspråkliga förklaringar i princip räknas som enspråkiga ordböcker, likaså ordböcker över historiska varieteter med förklaringar på nutida språk. [...]

Man kan vidare kommentera definitionen genom att ange vad den avser att utesluta, alltså vad som *inte* ingår i begreppet [10]. Det förekommer också att den valda definitionens lämplighet diskuteras, eventuellt också att utgångspunkter för alternativa definitioner anges [11].

normativ ordbok [10]

ordbok i vars syfte ingår att påverka användarnas språkbruk

— [...] Av definitionen framgår, att en ordbok räknas som normativ endast om den har ett normativt syfte. Till de normativa ordböckerna räknas alltså inte sådana ordböcker som, genom den höga status ordböcker åtnjuter hos allmänheten, kommit att i något avseende bli oavsiktligt normerande.

vetenskaplig ordbok [11]

ordbok utarbetad efter vetenskapliga principer

— Termen **vetenskaplig ordbok** används på flera sätt, och den valda definitionen är en bland flera möjliga. (Ett alternativ hade exempelvis varit att ta fasta på ordbokens användningsområde och låta termen stå för en ordbok som är avsedd att användas i samband med vetenskapligt arbete, ett annat att använda termen för att beteckna motsatsen till en kommersiell ordbok.)

3.3.2 Kommentar till sådant som är speciellt för NLO

Man kan även använda förklaringen till att kommentera sådant som är speciellt för NLO, alltså när ordboken avviker från gängse språkbruk och försöker vara innovativ [12].

kumulativ ordbok [12]

ordbok som enbart räknar upp de utvalda lexikaliska enheterna utan att kommentera dem individuellt

— [...] Termen **kumulativ ordbok** har här givits en mer generell innebörd och användning än i *Wörterbücher*, där den enbart används om vissa typer av synonymordböcker och citatordböcker och då med vissa betydelskillnader. Ovanstående definition ansluter i huvudsak till den i *Wörterbücher* gjorda distinktionen mellan olika typer av citatordböcker.

3.3.3 Diskussion av begreppets existensberättigande

Förklaringsdelen kan också vara ifrågasättande. Man kan t.ex. föra en diskussion om ett begrepps existensberättigande över huvud taget [13].

allmän ordbok [13]

ordbok som inte är specialiserad i fråga om behandlade språkvarieteter, texter, lemmatyper eller informationstyper, inte heller när det gäller presentationssätt, avsedda användarkategorier etc.

— [...] Ordet "allmän" skall härvid inte fattas som synonymt med "allmänspråklig": i den meningen är en allmän ordbok i själva verket inte särskilt "allmän", eftersom de flesta allmänna ordböcker har inslag av olika språkvarieteter såsom fackspråk samt ålderdomligt, dialektalt och litterärt språk etc. Man kan därför i viss mån ifrågasätta både termen och begreppet **allmänspråklig ordbok**.

Någon gång motiveras begreppets existens av att det behövs som motsats till ett annat. Ett sådant fall är det som på engelska kallas *dictionary for native speakers* och som på svenska har fått en — jag betonar det — mycket tentativt ekvivalent [14]. På liknande sätt motiveras ett begrepp genom att det kan utgöra överbegrepp till en grupp andra, t.ex. det som på engelska kallas *interlingual dictionary*, på svenska preliminärt **mellanspråklig ordbok**. Definitionen blir därefter [15].

ordbok för modersmålsbrukare [14]

ordbok vars utgångsspråk är identiskt med de tilltänkta användarnas modersmål
— Termen används främst i samband med enspråkiga ordböcker. Dess huvudsakliga roll är att utgöra motsatsen till den mycket vanligare termen **ordbok för främmandespråksbrukare** och framför allt dennas pedagogiska variant **ordbok för främmandespråksinlärning**. [. . .]

mellanspråklig ordbok [15]

tvåspråkig ordbok eller flerspråkig ordbok
— Begreppet har sitt berättigande enbart som hyperonym.

I sådana sammanhang kommer man lätt in på förhållandet mellan teori och verklighet. När det gäller ordböckers funktion har NLO nämligen ett begreppssystem där man, åtminstone teoretiskt, skiljer mellan tre kategorier: **produktionsordböcker**, **receptionsordböcker** och **översättningsordböcker**:

- 1 ordbok
  - 1.1 produktionsordbok
    - 1.1.1 enspråkig produktionsordbok
    - 1.1.2 tvåspråkig produktionsordbok
  - 1.2 receptionsordbok
    - 1.2.1 enspråkig receptionsordbok
    - 1.2.2 tvåspråkig receptionsordbok
  - 1.3 översättningsordbok
    - 1.3.1 aktiv översättningsordbok
    - 1.3.2 passiv översättningsordbok

Huvudskälet till detta är att all översättning, såväl till som från modersmålet, involverar både ett receptions- och ett produktionsmoment. Om man däremot ser till den rent praktiska sidan av saken, kan det finnas skäl att diskutera vad det i verkliga livet är för skillnad mellan exempelvis den tvåspråkiga receptionsordboken och den passiva översättningsordboken [16]. (Inom parentes sagt vore det en lättnad om vi på de nordiska språken kunde komma ifrån adjektiven *aktiv* och *passiv*, som egentligen ger fel associationer. Tyskarna är i den avundsvärda situationen att de förfogar över prefixen *her-* och *hin-*, varigenom de har kunnat mynta termerna *Herübersetzungswörterbuch* och *Hinübersetzungswörterbuch*.)

passiv översättningsordbok [16]

översättningsordbok avsedd för översättning av text från ett eller flera främmande språk till modersmålet
— Åtminstone i teorin är det möjligt att skilja mellan passiva översättningsordböcker och tvåspråkiga receptionsordböcker (som är avsedda för förståelse av text på ett för användaren främmande språk). I verkligheten är det dock inte särskilt vanligt att en ordbok entydigt *är avsedd att användas* för det ena och inte det andra av dessa båda ändamål; förmodligen är det bara en fråga om att ordboken *i praktiken används* för ett visst syfte.

3.3.4 Begreppssystematik

Liksom i den systematiska inledningen sätts i artikelns förklaringsdel ett begrepp ofta in i sitt begreppsliga sammanhang. Oftast blir det då fråga om en ytterligare underindelning [17]. Ibland har det t.o.m. varit lämpligt att sammanföra alla definitioner inom ett mindre begreppssystem till en enda artikel, nämligen under det överordnade begreppet [18].

specialordbok [17]

ordbok som har en särskild inriktning när det gäller behandlade språkvarieteter, texter, lemmatyper, informationstyper, presentationssätt eller avsedda användarkategorier — Självfallet finns det en enorm rikedom av ordbokstyper inom kategorin specialordböcker, och flera olika typologier har presenterats i olika sammanhang. [...] Den kategorisering som tillämpas i NLO innefattar tre huvudgrupper: **syntagmatiska specialordböcker**, **paradigmatiska specialordböcker** och **avgränsade ordböcker**. Därefter görs ytterligare uppdelningar i flera steg, särskilt i den sistnämnda gruppen.

normativ ordbok [18]

ordbok i vars syfte ingår att påverka användarnas språkbruk — En normativ ordbok kan vara **öppet normativ** eller **förtäckt normativ**. I den öppet normativa ordboken redovisas det normativa syftet explicit, vilket kan ske dels genom generella programförklaringar i förordet eller ordboksgrammatiken, dels genom normativa angivelser inom de enskilda ordboksartiklarna. I den förtäckt normativa ordboken har urvalet av uppslagsord och exempel, böjnings- och uttalsvarianter etc. skett i enlighet med utgivarens språkliga normer; det normativa syftet redovisas inte explicit, utan ordboken ser på ytan ut som en deskriptiv ordbok. — Den normativa ordboken kan vara **normskapande** eller **normbeskrivande**. Den förra typen utgör ett redskap för språkplanering och används vid introduktion av standardskriftspråk där sådana saknas, t.ex. i utvecklingsländer. Den senare typen utgör ett redskap för språkvård inom ramen för väl etablerade standardspråk. [...]

3.3.5 Diskussion av terminologisk oreda

Man kan också komma in på motsatsen till begreppssystematik och kommentera fall av terminologisk oreda. När det gäller den besvärliga termen **ordlista**, framgår den i NLO valda betydelsen av definitionen, medan övriga betydelser måste kommenteras [19].

ordlista [19]

lexikografiskt uppslagsverk bestående av en lista över ord i vilken endast summariska ordförklaringar ges eller där ordförklaringar förekommer endast sporadiskt eller helt saknas

— Med **ordlista** avses i huvudsak den alfabetiska allmänspråkliga ordlistan av enklare slag. Inom terminografin används också termen **ordlista** men avser då i regel en alfabetiskt eller systematiskt ordnad förteckning över ett visst fackområdes termer (**terminologisk ordlista**), med utförliga begreppsdefinitioner och förklaringar samt ekvivalenter på ett eller flera språk. — Termen **ordlista** används också om en samling ordförklaringar i anslutning till en textutgåva. — Termen förekommer (genom påverkan av den engelska direkta motsvarigheten *word list*) marginellt också i betydelsen lemmalista.

3.3.6 Kulturella skillnader

Vissa förklaringar är mer encyklopediskt inriktade än andra. Ibland har det ansetts vara av intresse för läsarna att få veta något om skillnader i ordbokskultur mellan olika länder och språkområden. Ett typiskt sådant fall utgör ordböckerna över främmande ord och över s.k. svåra ord [20].

ordbok över främmande ord [20]

— [...] Ordböcker över främmande ord skiljer sig när det gäller urvalet ganska mycket åt i olika länder, och de spelar också olika stor roll inom olika språkområden. Inom det tyska språkområdet och i Skandinavien är uppfattningarna om vad som är främmande ord ganska likartade; inget land kan uppvisa en så rikhaltig och varierad flora av *Fremdwörterbücher* som Tyskland. Inom de romanska språken räknas exempelvis de lånord som bygger på grekiskt-latinskt språkgods som *mots savants* och inte som främmande ord i vår mening; ordböcker över främmande ord i romanska språk är i stället ofta anglicism-ordböcker. Inom det anglosaxiska språkområdet är ordbokstypen sällsynt och ställs helt i skuggan av den för detta område typiska *dictionary of hard words*. [...]

3.3.7 Exempel på ordbokstyper och individuella ordböcker

Till de mer jordnära pedagogiska inslagen i förklaringarna hör att det till en ordbokstyp av mer allmänt slag ges exempel på mer speciella ordbokstyper, som utgör exponenter för den allmänna typen [21]. Man kan också gå ett steg längre i konkretion och hänvisa till individuella ordböcker [22], och ibland får även NLO själv tjänstgöra som exempel [23].

kumulativ ordbok [21]

ordbok som enbart räknar upp de utvalda lexikaliska enheterna utan att kommentera dem individuellt

— Kumulativa ordböcker uppträder huvudsakligen bland vissa typer av specialordböcker: uttrycksparadigmatiska (t.ex. anagramordböcker och rimordböcker), innehålls-paradigmatiska (t.ex. vissa synonymordböcker) och syntagmatiska (t.ex. satsordböcker och vissa citatordböcker). [...]

sakordbok [22]

ordbok vars syfte är att i första hand ge information om världen utanför språket

— [...] Typiska exempel på sakordböcker är encyklopedier, t.ex. den svenska *Nationalencyklopedin*, och uppslagsverk över enstaka fackområden, t.ex. det svenska *Sohlmans musiklexikon*.

allordbok [23]

ordbok vars syfte är att ge information både om språket och om världen utanför språket
— *Nordisk lexikografisk ordbok* är på flera sätt ett gott exempel på en allordbok. I den enskilda artikeln ger NLO dels termdefinitioner, dels upplysningar om den del av ämnesområdet där termen hör hemma. Den systematiska inledningen till ordboken tjänar också detta dubbla syfte genom att den dels sätter de olika termerna i en systematisk relation till varandra, dels ger en allmän översikt över hela ämnesområdet.

3.4 Synonymer

Efter förklaringen ges eventuell synonym, föregången av ett likhetstecken [24]. Likhets-tecknet hänvisar alltid från en definierad term till en odefinierad, vilket samtidigt innebär

att det hänvisar från en rekommenderad term till en icke-rekommenderad. Synonymen ger däremot upphov till en hänvisningsartikel [25]. Den dubbla pilen hänvisar alltid från en odefinierad term till en definierad synonym, vilket samtidigt innebär att den hänvisar från en icke-rekommenderad term till en rekommenderad.

receptionsordbok [24]

ordbok avsedd för förståelse av text

[...]

= avkodningsordbok

avkodningsordbok [25]

=> receptionsordbok

3.5 Antonymer

Antonymer blir det inte särskilt ofta anledning att ange, men det förekommer ibland. Av [26–27] framgår att det inte brukar vara fråga om antonymer i särskilt sträng mening utan snarare ”pedagogiska” antonymer.

onomasiologisk ordbok [26]

ordbok vars makrostruktur är baserad på lexikaliska enheters egenskaper på innehålls-
sidan

[...]

<—> semasiologisk ordbok

semasiologisk ordbok [27]

ordbok vars makrostruktur är baserad på lexikaliska enheters egenskaper på uttrycks-
sidan

[...]

<—> onomasiologisk ordbok

3.6 Hänvisningar till besläktade begrepp

Hänvisningar till besläktade begrepp utgör en viktig del av begreppssystematiken. Överordnade begrepp skall det i princip inte behöva hänvisas till, eftersom de som regel anförs som genus proximum i definitionen. Hänvisningar till sidoordnade begrepp kan däremot ibland vara motiverade [28–30].

idiomordbok [28]

syntagmatisk ordbok som för varje lemma anger i vilka fasta och till betydelsen
ogenomskinliga ordförbindelser lemmat kan förekomma

[...]

—> kollokationsordbok, valensordbok

kollokationsordbok [29]

syntagmatisk ordbok som för varje lemma anger vilka ord som tenderar att förekomma
tillsammans med lemmat i icke-idiomatiska ordförbindelser

[...]

—> idiomordbok, valensordbok

- valensordbok** [30]
 syntagmatisk ordbok som för varje lemma anger vilka typer av komplement som är syntaktiskt möjliga, i vissa fall även vilka semantiska restriktioner som gäller för dessa komplement
 [...]

—> kollokationsordbok, idiomordbok

Den här typen av hänvisning tillgrips också i sådana fall där alla begrepp inom ett visst begreppssystem förklaras på ett och samma ställe [31–37].

- familjenamnsordbok** [31]
 —> namnordbok
- förnamnsordbok** [32]
 —> namnordbok
- namnordbok** [33]
 ordbok i vilken lemmalistan utgörs av egennamn och i vilken föremålet för beskrivningen är namnen själva, inte deras referenter
 — Namnordböcker kan indelas i två huvudgrupper: **personnamnsordböcker** och **ortnamnsordböcker** (ibland kallade **topografiska ordböcker**; en bättre term vore **toponymordböcker**). [...] Personnamnsordböckerna kan i sin tur indelas i **förnamnsordböcker** och **familjenamnsordböcker**.
- ortnamnsordbok** [34]
 —> namnordbok
- personnamnsordbok** [35]
 —> namnordbok
- topografisk ordbok** [36]
 —> namnordbok
- toponymordbok** [37]
 —> namnordbok

3.7 Hänvisningar till den systematiska inledningen

Hänvisningarna till paragrafer i den systematiska inledningen behöver knappast någon särskild kommentar. Av [38] framgår exempelvis att den som vill ha en sammanhängande översikt över specialordböckerna bör gå till paragraferna 29–33.

- specialordbok** [38]
 ordbok som har en särskild inriktning när det gäller behandlade språkvarieteter, texter, lemmatyper, informationstyper, presentationssätt eller avsedda användarkategorier
 [...]

§ 9, 29–33

3.8 Litteraturreferenser

Litteraturreferenserna, som avslutar de flesta av artiklarna, avser ibland nordisk metalexikografisk litteratur, men i de allra flesta fall hänvisas till trebandsverket *Wörterbücher* [39].

översättningsordbok

[39]

ordbok avsedd för överflyttning av text från ett eller flera språk till ett annat eller flera andra språk

[...]

Litt.: Hausmann, F.J. & Werner, R.O.: Spezifische Bauteile und Strukturen zweisprachiger Wörterbücher. I: *HSK 5:2729–2769* (särskilt avsnitt 9) — Kromann, H.-P., Riiber, Th. & Rosbach, P.: Principles of bilingual lexicography. I: *HSK 5:2711–2728* (särskilt avsnitt 3–4) — Kühn, P.: Typologie der Wörterbücher nach Benutzungsmöglichkeiten. I: *HSK 5:111–127*

4 Projektets fortsättning

Så snart den nu pågående fasen avslutats, vidtar slutredigeringen. Då skall alla bidrag samordnas och alla danska, finska, isländska och svenska artiklar översättas till norskt bokmål. Den systematiska inledningen, som författades innan definitionsskrivandet hade kommit igång på allvar, måste samordnas med artiklarna, och eftersom den i sin preliminära version är avfattad på svenska, måste den översättas till bokmål.

Ett moment som delvis kan pågå parallellt med slutredigeringen är en genomgång av de engelska, tyska och franska ekvivalenterna, vartill krävs insatser från metalexikografer som var och en har ett av de tre språken som modersmål.

Efter slutredigeringen återstår generering av ekvivalentregistren och diverse kontroll-läsningar. Tryckningen beräknas äga rum under andra halvåret 1996 och utgivningen är planerad till december samma år.

Litteratur

- Bergenholtz, Henning/Bo Svensén 1994: Systematisk inledning till *Nordisk lexikografisk ordbok (NLO)*. I: *LexicoNordica 1*, 149–185.
- Fjeld, Ruth Vatvedt 1994: Ekvivalensproblematik i Nordisk lexikografisk ordbok. I: Anna Garde/Pia Jarvad (red.): *Nordiske studier i leksikografi II. Rapport fra Konference om Leksikografi i Norden 11.–14. maj 1993*. Århus: Nordisk Forening for Leksikografi, 78–86.
- Mikkelsen, Hans Kristian 1994: Lemmaselektion til Nordisk Leksikografisk Ordbog. I: Anna Garde/Pia Jarvad (red.): *Nordiske studier i leksikografi II. Rapport fra Konference om Leksikografi i Norden 11.–14. maj 1993*. Århus: Nordisk Forening for Leksikografi, 193–203.
- Svensén, Bo 1994a: Lexikografins terminologi: systematiska aspekter. I: Anna Garde/Pia Jarvad (red.): *Nordiske studier i leksikografi II. Rapport fra Konference om Leksikografi i Norden 11.–14. maj 1993*. Århus: Nordisk Forening for Leksikografi, 263–278.
- Svensén, Bo 1994b: *Nordisk lexikografisk ordbok* — terminologisk systematik. I: *LexicoNordica 1*, 229–238.

Wörterbücher, Dictionaries, Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie ...
(1:1989, 2:1990, 3:1991), red. Franz Josef Hausmann/Oskar Reichmann/Herbert Ernst Wiegand/Ladislav Zgusta. (HSK 5.1–3.) Berlin/New York: de Gruyter.

